

szik az arisztokráciában, hogy mindent megtehet; csak jogai vannak, kötelessége semmi. Nála a «noblesse n'oblige point», az előkelőség felszabadít. Vannak a magyar arisztokráciák közt valóban olyanok, akik Szomory útmutatása szerint fogják fel hivatásukat, de nem a java és hogy ilyenek lettek, abban jó része volt «házi zsidóknak», akiknek szintén az alig szívott cigaretta tetszett: annak taposoltak, azt majmolták.

Szomorynak tehát különleges felfogása van az előkelőségről, amely nem nagyon egyezik meg a magyar arisztokrata-ideállal, különleges a felfogása az élehetlenségről is, mert csak anynyiban élehetetlen, hogy rosszul váltogatja meg az eszközeit, de azért kíméletlenül és szünet nélkül törtet célja felé, ahogyan állandóan fitogtatja műveltségét is. Ahogyan nem ismer korlátot törtetésében, műveltsége és előkelősége hangsúlyozásában, stílusára is az a legjellemzőbb, hogy korlátlanul és féktelenül csak önmagát akarja kifejezni. A legtöbb, sőt — mondhatjuk — minden nagy író lelkében él valamilyen ideál, amit ki akar fejezni alkotásaiban, elsősorban stílusában. Ez az ideál lehet a szabályos és nyugodt forma, az emberi lélek mélységei, az egykorú társadalom, a nyers valóság, vagy valamilyen álmvilág, szóval bármelyik kor vezető gondolata. Emellett az ideál mellett minden költő kifejezi egyéniségét is, mert másképen nem tehet, természeti törvények kényszerítik rá. Az egyéniség kifejezése azonban nem a legfontosabb, szinte csak véletlenül történik, nem az egész irodalmi munkásság célja. Szomorynak azonban nincs más célja, csak önmaga kifejezése, ezért áll távol stílusa minden kategóriától. Ha zenélni akar, akkor csak zenél, ha «fokozni» jön kedve, féktelenül fokoz, ha valamit érez, korlátlanul és menthetetlenül érzi. Nincs mérték, nincs szilárd keret stílusában. Ez a mérték-

telenség teszi nyelvezetét nyálkássá, sokszor nevetségessé, arról nem is beszélve, hogy milyen távol áll a valódi irodalomtól az ilyen felfogás.

Ez a féktelen önzés megint annak a rétegnek alaptulajdonsága, amely Szomoryban nagy írójára ismert, a magyar zsidóságnak. Ebben a zsidós önzésben és féktelenségben azonban van kedvesség is, mert nem csinált dolog, hanem ösztönös, mint a gyermekek játéka. A háború előtt, amikor rózsaszínű köd ülte meg a «magyar glóbuszt», elviseltük a zsidóságnak ezt a gyermekes zabolátlanságát. A háborúban és háború után azonban megismertük ennek a féktelen önzésnek kevésbé kellemes oldalait és igen nehezen felejtik el ezeket a benyomásokat, amelyekre temperamentum szerint reagálnak az emberek. Vannak, akiknek az idegeik egy kicsit megromlottak a sok hányattatásban és gyűlöletről beszélnek, vannak, akik annyira mennek elkeseredésükben, hogy cselekedni is akarnak és ostobaságokat követnek el, vannak, akik csak visszahúzódnak tőlük, vannak, akik homokba dugják fejüket és végül vannak, akik mindezt megállapítják. De a legenyhébb árnyalat sem elég enyhe ahhoz, hogy Szomoryért lelkesedni tudjon.

Fabián István.

Fekete Lajos: Szent Grimasz. Versek. (A Vajdasági Írás kiadása, 1930.) Mikor Trianon győztesei kínai falat vontak a magyar irodalmi termékek elé, aligha gondolták, hogy fajtánk életerejé még ezt a barbarizmust is javára fogja fordítani. Pedig az történt, hogy az erőszak új szellemi központokat teremtett s eleddig néma tájak lelkét szólaltatta meg. Legnehezebb munkába a Délvidéken került ez. A középkornak ezen a színmagyar területén, a Hunyadi-harcok földjén a sokszoros vérkeveredés mintha elmosta volna a mult hősi emlékeit. A kövér Bácska vidám

anekdóták színtere lett, mint Ambrus és Herczeg regényeiben, lírája pedig, ahogy Kosztolányi ajkán föltört, gyógyíthatatlan mélabút zenélt. Dél-magyarország kemény, harcos lelke igazában csak most kapott hangot, mióta roppant erőfeszítés árán, rengeteg közöny lebirkóztával mégis megszületett a külön, úgynevezett *vajdasági* irodalom, folyóirattal, antológiákkal s egyre szaporodó kiadványokkal.

Ennek a munkának egyik vezére s legkeményebb hangú lírikusa Fekete Lajos. Nem számít, hogy nem bennszülött bácskai, hogy ismételten visszavárog szülőföldjére, a Szilágyságba, a végtelen sík e rengeteg szabad börtönéből, hol «a messzi égbolt tompa, fekete s az egek alján riasztó csendben a faluk hallgatnak konokul». Épen, mert idegen ezen a tájon, látja oly élesen jellemvonásait s ad oly harsány igéket panaszának. Legújabb kötete, a Szent Grimasz, merő vád és panasz: a költő panasza, aki süketeknek énekel; az ember panasza, aki munkástevéit siratja, mert féléletüket a kemény földbe vájva csak szolgák lehetnek a gazdag Kánaánban; s a férfi panasza, akinek családot kell táplálnia s a házbért sem tudja megfizetni, holott sem a róka, sem az ürge nem fizet házbért, sem a madár, sem a gondolat s nem maga az Isten sem, «aki az égbolt millió csillagos szép szobáit lakja». Csak néha villan keresztül e gomolygó keserűségen a megbékülés fénye, néha dereng át rajta némi vörös csillámú hajnali remény s néha szikrázik éjjelére a szerelem vad meteorcsóvája.

Modorban, formában leginkább Mécs szociális tartalmú, szabad ritmusú verseivel tart rokonságot Fekete költészete. Zárt formája alig van, rimet csak ritkán használ s ilyenkor a legkezdetlegesebb. Mert kezdetlegesség bizony van még nála jócskán. Élményanyaga bő, mondanivalói nincsenek híján a költői hitelnek, de kifejezései

gyakran homályosak, bizonytalanok, minden átéleto képesség nélkül s nyelve hol pongyola, hol meg valami kényszeredett tömörség teszi idegenszerűvé. Úgy látszik, míg már a szabadvers divatja el nem avul, fiatalabb költőinket semmi nem óvja az effajta magyartalanságotól, mint: «leszakadt ág ez a két láb, — lábam, amiken a mezőket bolyongom», vagy, épenséggel a rim kényszere miatt: «a sziklát miből a követ kitépik valaki átka feketére szépít». Költőnk-nél ilyesmi még aránylag ritkán fordul elő. Apró foltjai inkább onnan erednek, hogy szavai csak nagyjából jelzik jól elgondolt képeit. Így a perceket a «rohanó folytatás *kötellen* kerekének» nevezi; a gúlaépítésről azt mondja: «százezer láncos mameluknak a verejtéke kellett hozzá, hogy összeizzadjon egy hideg csodát». Viszont ugyanebben a versében, a modoros és magyarázatlanul hagyott című Szent Grimaszban milyen egyszerű és szép, ahogy a nagy háborúra utal: «mostmúlt tüzeztől még forró a föld». «A vén fa hallgat s lankadt karokkal mintha az asztalon könyökölné», és: «az ostornyélre virágot font a napfény», sőt még az ilyes mesterkedés is, mint: «a hajnali kakasszó lobogó piros szallag, mit a csuhajos szél hét faluról vigan idelenget», — mindez eléggé mutatja, hogy Fekete Lajos költő, csak még először rendet kell teremtenie eszközei közt s kigyógyulnia az izmusok stilromantikájából.

Hibái jórészt azzal magyarázhatók, ami az újonnan született irodalmak általános baja. Minden önállósult szellemi élet kiosztja a maga rangjait s elsőnek kénytelen minősíteni legjobbjait, mégha elsőségük csak viszonylagos is. Innen a csökkent színvonal s a könnyű belenyugvás félmegoldásokba. Ezen csupán a Csonkaország kritikája segíthet, neki kell számbavenni és helyére illeszteni az

elszakított területek minden szellemi megnyilvánulását. Ehhez a munkához egyelőre jóakarát szükséges, de szükséges a szigor is, főként olyan esetekben, mint a Feketéé, akinek tehetsége elvitathatatlan s ébresztgető munkája, a Délvidéken, minden elismerésre méltó.

Fekete Lajos sokat vívódik gondolatokkal, ez azonban — egyelőre legalább is — nem az ő területe. Vallásos versei ködösek, szociális elmékedései viszont telve közhelyekkel. Legerősebb, mikor valami helyzetképet fűt át sötéttűzű lírai hangulatával. Ilyenkor friss, egyéni színben, reális szemmel festi s egyszerű kompozíciókba zárja élményeit. Bukdászoló rímeivel is milyen tiszta, nemes rajz a *Zoltánka sárkányt ereget*. A költő kis fia sírva jön haza. A csordás leverte a sárkányát. Fogadkozik, hogy ha nagy lesz, ő is így bánik a csordás fiával. Az apa így felel: «A csordás mezőn jár s porban, szerte, a sárkányodat le azért verte, mert nem tudta nézni, hogy valami messzebb járhat és magasabban, mint ahogy járhat ő szegény».

Éles körvonalú rajz még a kötetben a Kapás Cselédek, Hétszükszesztendős Bánatok, A Szombatesték; szép, erős líra a Vagyok Mindenkivel, Mindössze Nyár és Júlia: Siró, Kacagó asszony. Ezek jelzik Fekete költészetének mai oromvonalát. Hogy magasabbra fog-e jutni, azon múlik, mennyi lesz az önfegyelmző ereje. Mindenesetre meg kell szabadulnia a prózavers nyelvi sallangjaitól s hateljesen ki tudja érlelni költeményeit, a vajdasági magyar lélek legmélyebb tolmácsa lehet.

Juhász Géza.

Darvas Andor: Fut az idővonat. (Szeged.) A kötet elején pár reményt ébresztő vers azzal kecsgetteti az olvasót, hogy csakugyan költő kertjébe jutott. A *Golgotán*, a *Beszélgetés egy meteorral*, az *Evezz a mélyre* és a

Halottak napján első strófája — ha kissé szürkén, mindennaposan is — de költői gondolatokat formáz versbe. Ezeken túl azonban únt vegetációba kerülünk. Banális szavak banalításnak festik azokat a mély emberi érzéseket, amelyek még a nem-költőket is zengő hűrrá feszítik, hogy boldog vagy boldogtalan sikoltás lehessenek az élet forró keze alatt. Darvas Andor azonban nem tudja versekbe érlelni érzéseit. Színtelen, súlytalan szavakba bőrtönzött rabok maradnak, csonkaszárnyú madarak, amelyek sohasem tudnak a szívünkig szállani. Csak a főntebb említett pár versben van a gondolatnak intenzívebb ereje, és ez szinte arra a lehetőségre nyit ablakot, hogy az intellektuális költészet terén talán több eredményt fog elérni, mint a lírában.

M. Gy.

Fehér Tibor: Lélek a rács mögött. (Szeged, Prometheus-kiadás. 1930.) Kezdő költő, akit őszinte és jól kifejezett érzései kiemelnek a fűzfapoéták tömegéből és fölmentenek a kedveskedve vállveregető kritika alól is. Élményanyaga még kevés van. Az élet neki csak csalódást és kiábrándulást jelent. Ebből a csalódásból fakadó melankólia és a szerelmi bal szerencse központi élményei. Verseit azonban nem jelenlegi élmények ihletik meg, hanem emlékekből, a multivaló visszatekintésből származnak. Ez az öreges magatartás a magyar «Parnasse», Babits, Juhász Gyula és Tóth Árpád lírájának eszközeivel fejezi ki a világban és a szerelemben való csalódását. Hasonlatainak anyagát szívesen veszi a drágakövek és nemes fémek köréből, ahogy Baudelaire óta ez általános költői divat lett. Fehér Tiborhoz azonban valószínűleg már Baudelaire magyar követőitől jutott el ez a konvenció. A másik «parnasien» szokás a vers végén kikerülhetetlenül bekövetkező csattanó. Fehér Tibornál nem mindig csattan a point,